

SCHOLEKSTERMATEN IN DETERMINATIEGIDSEN *voetangels en klemmen bij het gebruik*

Klaas Koopman & Cornelis Bil.

Inleiding

Voor het ringonderzoek is het van groot belang dat de geslachten van de gevangen vogels worden onderscheiden. Veel ringers zijn daarvan overtuigd. Bij veel vogelsoorten bestaan geen verschillen tussen mannen en vrouwen voor wat betreft het verenkleed. Vaak is het ene geslacht iets groter dan het andere, maar er is in het algemeen veel overlap. Veel determinatiegidsen en handboeken geven de variatie in een bepaalde maat (vleugel, snavel) voor beide sexen afzonderlijk. Wanneer de maat buiten de eventuele overlap valt, zou volgens sommige ringers het geslacht bepaald kunnen worden.

Zoals eerder beschreven (Koopman 1992) zijn met name vleugelmaten uit determinatiegidsen niet goed bruikbaar, omdat de gegeven maten aan gebalge vogels (krimp) zijn genomen of omdat een andere meetmethode is gebruikt. Snavels zijn nauwelijks aan krimp onderhevig en geven bij een juiste meetmethode betrouwbare maten. Snavellengte kan dus een goede maat zijn om geslachten te onderscheiden als er voldoende verschil tussen de sexen is. De meestal optredende overlap levert weliswaar vogels van onbekend geslacht op, maar de grootsten en kleinsten kunnen op geslacht worden gedetermineerd.

De eerste auteur heeft circa 4000 volgroeide scholeksters gemeten, zowel aan de kust als in het binnenland. Op grond van de overlap in maten, de regelmatig afwijkende maten en op basis van literatuur ziet hij ervan af bij deze soort op de ringlijsten het geslacht in te vullen. Een geslacht kan naar zijn mening eerst worden ingevuld als dit naar objectieve maatstaven voor 100% zeker is (dit is niet altijd hetzelfde als "*waar de ringer voor 100% zelf achter staat*" (De Jong 1993)). Dat ook de snavellengte zo zijn problemen heeft, willen wij aangeven aan de hand van de terugmelding van een scholekster die een van ons onlangs ontving. De betreffende vogel was door een andere ringer gecontroleerd en deze had daarbij het geslacht bepaald op vrouw. Dit was aanleiding voor het instellen van een nader onderzoek. Aan de Ringcentrale, als verantwoordelijke voor de juiste opslag van gegevens, werd de vraag voorgelegd hoe de melder het geslacht van de vogel kon vaststellen. De Ringcentrale deelde vervolgens mede: "een deel van de scholeksters kan gesexed worden op basis van de biometrie van de snavel". Verwezen werd naar Prater *et al.* (1977). Bij de vinder werden vervolgens de door

hem vastgestelde biometrische gegevens opgevraagd. Zowel ringer als melder bepaalden dat het om een adulte scholekster ging. In het volgende beperken we ons daarom tot adulte vogels.

Maten uit de literatuur

In de literatuur wordt meestal volstaan met het geven van gemiddelde maten met als maat voor de spreiding de standaardafwijking (SD) of standaardfout (SE). Voor het karakteriseren van een populatie of voor het aantonen van verschillen tussen geslachten is dit voldoende, maar niet voor het sexen van individuen. Daarvoor is kennis van de variatie (*range*) in maten per sexe nodig met nadruk op de eventuele overlap. Tabel 1 somt beschikbare maten uit de literatuur op.

Tabel 1 Gepubliceerde snavelmaten (mm) van man en vrouw scholekster.

gebied / populatie	man			vrouw		
	gem.	range	N	gem.	range	N
Skokholm Wales ¹	73.0	66-82	47	83.8	77-92	49
NW Engeland ²	71.4	64-81	84	79.8	65-87	82
Friesland binnenl. ³	74.7	66-81	41	82.1	73-91	25
Nederland ⁴	69.6	61-77	62	78.4	70-88	43

) (1) Harris (1967), (2) Prater *et al.* (1977), (3) Hulscher (1976), (4) Cramp & Simmons (1983).

Variatie in snavellengte

Al lang is bekend dat de snavellengte van individuele scholeksters veel variatie vertoont door een aantal oorzaken.

1) De wijze van voedselzoeken bepaalt de vorm en daardoor deels de lengte van de snavel. Vogels die op wormen fourageren hebben puntige lange snavels. Vogels die schelpdieren kapot hakken hebben korte stompe snavels en vogels die hun snavels wrikken tussen de twee schelpeloften hebben beitelvormige snavels die iets langer zijn dan stompe snavels. Tussen de typen snavels komen overgangsvormen voor. Het verschil tussen puntvormige en stompe snavels bedraagt gem. 6 mm. Verandering in fourageerwijze heeft verandering van snavelvorm en -lengte tot gevolg (Swennen *et al.* 1983).

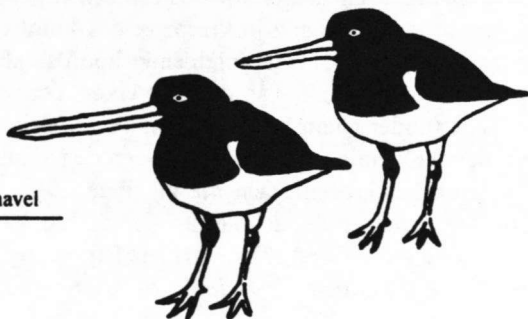
2) Zelfs als het snaveltype niet verandert, kan de snavellengte in de loop van het jaar veranderen door verschil tussen groei en slijtage. Dit varieert met gem. 5 mm, maar kan voor individuele vogels meer zijn (Hulscher 1985, Koopman 1992).

3) Als gevolg van slijtage en rui kan de veerbasis bij oppervlakkige waarneming verschuiven. Bij nauwkeurige waarneming kan de oorspronkelijke veerbasis worden vastgesteld. De werkelijke variatie in snavelengte wordt niet veroorzaakt door verschuiving in de veerbasis maar door verschillen tussen slijtage en groei aan de top van de snavel (Koopman 1992).

Tabel 2 geeft de maten zoals die door ringer en melder zijn verzameld. Op grond van Prater *et al.* (1977) concludeerde de melder dat het een scholekstervrouw was.

Tabel 2 *Maten (mm) van de tweemaal gevangen scholekster.*

vangdatum	snavel	kop + snavel
14 04 1990	78.8	121
03 05 1994	84.1	126

Discussie

Duidelijk is dat bij de scholekster vrouwen gemiddeld een langere snavel hebben dan mannen. Er blijken echter ook vrouwen met een korte snavel voor te komen (Prater *et al.* 1977). De gegeven steekproeven uit de literatuur zijn klein. Er zouden bij grotere steekproeven ook mannen met hele lange snavels voor kunnen komen. In Friesland vangen wij ook vogels met snavelengtes boven 90 mm. Zelfs als we aannemen dat dit vrouwen zijn, dan nog zou de variatie voor mannen ook 4 tot 5 mm naar boven uitgebreid moeten worden. De gevonden verschillen als gevolg van snaveltype en slijtage zijn gemiddelden. Individuele vogels wijken hiervan af. Zo zou van half april tot begin mei de snavelengte van een scholekster in het binnenland van Friesland nog iets moeten afnemen. De scholekster die aanleiding tot dit artikeltje is, krijgt (hoewel er vier jaar tussen de metingen zit) in deze periode juist een aanzienlijk langere snavel. Het verschil lijkt geen gevolg van een meetfout, immers ook de kop+snavelengte is toegenomen.

De snavelengte kan gebruikt worden voor geslachtsdeterminatie wanneer:

- 1) uit een grote steekproef blijkt dat er tussen de sexen geen overlap in snavelengte is of dat een aanzienlijk deel van de maten buiten de overlap valt,
- 2) de snavelengte in de loop van het jaar min of meer constant is, of

3) (bij verschil tussen populaties) bekend is uit welke populatie de vogel komt en de overlap in snavelengte tussen de sexen in die populatie bekend is.

Aangezien de steekproeven in de literatuur meestal klein zijn en van een individuele vogel vaak niet gezegd kan worden uit welke populatie hij stamt, blijft de waarde van de snavelengte beperkt voor het onderscheid van geslachten. Dat neemt niet weg dat snavelengtes van bijvoorbeeld steltlopers wel altijd gemeten dienen te worden. Bij het uitwerken van gegevens is het namelijk wel verantwoord dat een klein deel van de vogels fout gesexed wordt. Een combinatie van maten kan de determinatiefout beperken.

Determinatiegidsen dienen niet als een bijbel gebruikt te worden in de zin dat een ieder er in leest wat in zijn kraam te pas komt en dat als de absolute waarheid aanhoudt. Met name in de inleidende hoofdstukken van een gids wordt vaak de beperkte bruikbaarheid van de kenmerken genoemd alsook de herkomst van de gegevens (onderscheid balgen / levende vogels !). Het is noodzakelijk dat gebruikers hiervan kennis nemen en niet alleen de pagina's opslaan (of kopiëren) waarop de soorten beschreven staan die zij ringen.

Voor bovengenoemde scholekster geldt: de kans is groot dat het een vrouw betreft, doch 100% zeker is het niet. Bij opslag in de files van de Ringcentrale lijkt ons de kwalificatie '*geslacht onbekend*' de enige juiste.

Literatuur

- Cramp, S. & K.E.L. Simmons (eds) 1983. The birds of the western Palearctic, 3. Oxford University Press, Oxford.
- Harris, M.P. 1967. The biology of Oystercatchers *Haematopus ostralegus* on Skokholm Island. S.Wales *Ibis* 109: 180-193.
- Hulscher, J.B. 1976. Scholekster. In: Stichting Avifauna van Friesland, Vogels in Friesland I, 416-443. De Tille, Leeuwarden.
- Hulscher, J.B. 1985. Growth and abrasion of the Oystercatcher bill in relation to dietary switches. *Neth. Journ. Zool.* 35: 124-154.
- Jong, J. de 1993. *Robusta, totanus* of toch *britannica* ? *Op het Vinketouw* 71: 8-13.
- Koopman, K. 1992. Biometrie, gewichtsverloop en handpenruï van een binnenlandse populatie Scholeksters *Haematopus ostralegus*. *Limosa* 65: 103-108.
- Koopman, K. 1992. IJlandse Tureluurs, wat zijn dat ? *Op het Vinketouw* 66: 16-19.
- Prater, A.J., J.H. Marchant & J. Vuorinen 1977. Guide to the Identification and ageing of Holarctic Waders. *BTO guide* 17.
- Swennen, C., L.L.M. de Bruyn, P. Duiven, M.F. Leopold & E.C.L. Martijn 1983. Differences in bill form of the Oystercatcher *Haematopus ostralegus*; a dynamic adaption to specific foraging techniques. *Neth. Journ. of Sea Research* 17: 57-83.

adres: Klaas Koopman, Diligencelaan 11, 9351 PR LEEK
Cornelis Bil, Kl. Rienewerfstraat 34, 9063 JV MOLENEND